

Milena Głazewska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7533-5724>

e-mail: milena.glazewska@student.uwm.edu.pl

Finezja językowa – opis terminu i próba zdefiniowania

Linguistic finesse – Description of the phenomenon and an attempt at defining it

Abstrakt

Artykuł porusza zagadnienia *finezji językowej*, a jego celem jest zaproponowanie precyzyjnej definicji tego terminu, który w dyskursie naukowym funkcjonuje jako sformułowanie nieostre. W tekście przedstawiono wyniki badania nad znaczeniem leksemu *finezja*, w ramach którego dokonano przeglądu kontekstów użycia w pracach naukowych oraz szerokiej analizy z odniesieniami do licznych słowników języka polskiego oraz słowników obcych. Efektem tego badania było stworzenie definicji *finezji językowej* jako terminu językoznawczego, co pomoże w usystematyzowaniu jego użycia. W analizie uwzględniono również korpusy języka polskiego, dzięki czemu możliwe było głębsze zrozumienie konotacji tego terminu.

Słowa kluczowe: finezja językowa, definicje słownikowe, korpus, semantyka, finezja językowa

Abstract

The article focuses on the concept of ‘linguistic finesse,’ with the aim of proposing a precise definition of the term, which so far has often been vague and used intuitively in academic discourse. The text presents results of a study on the meaning of the lexeme ‘finesse,’ which involved a review of its usage in scholarly works and an extensive dictionary analysis, referencing numerous Polish and foreign language dictionaries. The undertaken research resulted in the development of a new definition of ‘linguistic finesse’ as a phenomenon recognized in linguistics. The analysis also considered Polish language corpora, which made it possible to provide deeper insight into the connotations of the term.

Keywords: linguistic finesse, dictionary definitions, corpus, semantics

Wprowadzenie

Głównym celem artykułu jest analiza słownikowa pojęcia *finezja* oraz próba zdefiniowania terminu *finezja językowa*. Piękne i kunsztowne teksty pojawiały się na wielu etapach rozwoju literatury. Literaturoznawcy i językoznawcy opisujący te dzieła dokładnie analizują je pod względem znaczeniowym i strukturalnym, często określając je *finezijnymi* lub *pełnymi finezji*. Dość często wskazują też na *finezję językową*, obecną w badanych tekstach, jednak w żadnym z opracowań naukowych, które miałam okazję czytać, przygotowując się do prezentowanego badania, nie odnalazłam definicji tego terminu. Warto zaznaczyć, że sformułowanie pojawia się również w tekstach popularnonaukowych oraz takich, które z nauką nie mają wiele wspólnego. W prezentowanym artykule przywołane zostaną przede wszystkim użycia pochodzące z literatury naukowej.

Sformułowanie *finezja językowa* zaobserwowałam w artykule Jerzego Borowczyka *Ćwiczenia optyczne i duchowe*, w którym opisuje utwory liryczne Krasińskiego i Słowackiego. W tekście znajduje się następujący komentarz do utworu jednego z nich: „Urzeka precyzja i językowa finezja tych ośmiu zaledwie wersów...” (Borowczyk 2014: 69). Autor nie tłumaczy jednak, czym przywołana *finezja językowa* według niego jest oraz w jakich środkach się przejawia. Podobne użycie tego wyrażenia znaleźć można w artykule Jacka Leociaka, który w swoim tekście opisuje powieść Joanny Tokarskiej-Bakir: „Rozmach projektu badawczego, dyscyplina intelektualna i rygoryzm metodologiczny idą w parze z językową finezją, eseistyczną swobodą kompozycyjną i maestrią w budowaniu narracji” (Leociak 2019: 78).

Podobnych sformułowań używa Teresa Kostkiewiczowa, która o przekładach tekstów Sante Graciotiego pisze w sposób następujący: „Ci, którzy mają możliwość kontaktu z oryginałami, łatwo zauważają, ile z finezji myślowej i językowej, z oryginalności i wyrafinowania stylu ginie – z nieprzekraczalnej konieczności – nawet w najdoskonalszych tłumaczeniach” (Kostkiewiczowa 1997: 184). O *finezji językowej* wspominał też Krzysztof Marchlewicz, opisując w swoim tekście humor Polaków w czasie Wielkiej Emigracji: „Polacy w Anglii potrafili też śmiać się z polskich przywar narodowych, z własnych słabości i siebie samych. Czyniono to z większą niekiedy subtelnością i finezją językową, niż w przypadku wątków damsko-męskich” (Marchlewicz 2024: 298).

Z kolejnym przykładem użycia wyrażenia *finezja językowa* bez uściślenia, co właściwie ono oznacza, można spotkać się w recenzji *Hajże na Soplęcę* Bogdana Zakrzewskiego, napisanej przez Mariana Ursela. Uczony najpierw wspomina o „finezynnej, nieco żartobliwej przekorze i prowokacji

intelektualno-emocjonalnej” autora pracy, by następnie stwierdzić, że jego „kultura, erudycja i finezja myślowo-językowa są jawnym zaprzeczeniem braku argumentacji typu intelektualnego” (Ursel 1991: 293). W przypadku tego cytatu warto podkreślić, iż Zakrzewski, mówiąc o *finiezji myślowo-językowej*, może się odnosić do misterności procesu tworzenia oraz sposobu przekazywania myśli za pomocą środków językowych. O *finiezji* w kontekście gry językowej wspomina w swojej pracy Edyta Pałuszyńska, która napisała: „Osiągnięcie efektu humorystycznego zależy bowiem od jakości zastosowanej gry językowej, jej finiezji, głębokości przemyśleń...” (Pałuszyńska 2023: 331). Ostatnim przykładem przywołanego przeze mnie artykułu naukowego, w którym użyte zostało wyrażenie *finiezja językowa*, jest praca Danuty Kisperskiej-Moroń z zakresu logistyki:

W wielu przypadkach tego typu nowatorstwo terminologiczne, typowe dla polskiej literatury logistycznej, wzmaga dyskusje lingwistyczne lub też budzi poważne wątpliwości specjalistów zajmujących się poprawnością języka polskiego. Są to wyłącznie **problemy zawilgości i finiezji językowej** (Kisperska-Moroń 2003: 587; wyróżnienie – M.G.).

Na podstawie przywołanych przykładów można stwierdzić, iż wyrażenie *finiezja językowa* rozumiane jest intuicyjnie i funkcjonuje jako określenie nieostre. Sądzę, że istnieje potrzeba usystematyzowania znaczenia tego sformułowania oraz dokładnego jego opracowania. Przemawia za tym częstotliwość występowania wspomnianego wyrażenia w różnorodnych tekstach naukowych, w których rozumiane jest jako bliżej nieokreślona właściwość języka. Finezja językowa przejawiać się może na różnych płaszczyznach: strukturalnej, stylistycznej, semantycznej, leksykalnej, frazeologicznej. Obecna jest nie tylko w tekstach pisanych, ale także w wypowiedziach ustnych. Zatem finiezja językowa nie jest właściwością jedynie twórców pisanych – jest ona właściwością języka w ogóle, a do jej odczytania konieczny jest pewien zasób wiedzy dzielony między nadawcą a odbiorcą przekazu, w zależności od miejsca, jakie zajmujemy w modelu komunikacyjnym. Ważne jest jednak, aby dookreślić, czym finiezja jest, podać jej precyzyjną definicję, która położy kres dalszym domysłom.

Kwerenda korpusowa

Podczas prowadzonych badań postanowiłam sprawdzić, jak wyrażenie *finiezja językowa* funkcjonuje w różnorodnych tekstach. Korzystałam z największych, ogólnodostępnych korpusów języka polskiego, z zasobów Korpusu Współczesnego Języka Polskiego (Marciniak i in. 2023), Narodowego Korpusu

Języka Polskiego (Przepiórkowski i in. 2012) oraz wyszukiwarki korpusowej Monco PL (Pęzik 2020). W pierwszym z wymienionych korpusów odnaleziono 190 rekordów dla wszystkich form gramatycznych leksemu *finezja*, jednak żaden wynik nie wykazywał połączenia z jakąkolwiek formą gramatyczną leksemu *językowy*. Może to świadczyć o tym, że połączenie to nie występuje tak często, jak się spodziewałam. W NKJP odnaleziono 393 rekordy dla zapytania o wszystkie formy gramatyczne leksemu *finezja*. Dla połączenia *finezja* i *językowy* wygenerowane zostały dwa rekordy przedstawione poniżej:

Tabela 1. Wyniki wyszukiwania leksemu *finezja językowa* w NKJP

1.	swobody, nie mówiąc o	finezji [finezja:subst:sg:gen:f] językowej [językowy:adj:sg:gen:f:pos]	Czytam dość dużo po
2.	przy zasadniczej różnicy poetyk łączą	finezję [finezja:subst:sg:acc:f] językową [językowy:adj:sg:acc:f:pos]	z pogłębionym obrazem rzeczywistości.

Źródło: NKJP, <<https://nkjp.pl/>>, dostęp: 11.04.2024.

Pierwszy z wymienionych rekordów pochodzi z książki Krystyny Kofty *Lewa, wspomnienie prawej*. W tekście autorka odnosi się do faktu, iż w posługiwaniu się językiem angielskim nadal brakuje jej finezji językowej. Zaś drugi tekst został zaczerpnięty z artykułu Agnieszki Dajbor *Czy istnieje młoda polska literatura?* W tym tekście autorka porównuje twórczość dwóch współczesnych autorów i twierdzi, że obaj łączą finezję językową z „pogłębionym obrazem rzeczywistości”. Wyrażenie *finezja językowa* jest więc użyte w kontekście opisu literatury. W żadnym z kontekstów badane wyrażenie nie podlegało dalszej refleksji, co potwierdzić może moją tezę, iż wyrażenie, będące centrum niniejszego artykułu, używane jest intuicyjnie i bez głębszej refleksji nad jego znaczeniem.

Korpus Monco PL wygenerował dość dużą liczbę rekordów dla zapytania o wszystkie formy gramatyczne leksemu *finezja* – w tej próbie otrzymano 5607 wyników (dostęp: 08.07.2024). Spora część wygenerowanych rekordów odnosiła się do nazw własnych. Zwraca uwagę fakt, że określenie to jest popularne wśród nazw restauracji, butików, a nawet zespołów tańca. Dla połączenia wyrazowego *finezja* i *językowy* korpus wygenerował 18 rekordów, z czego pięć zaliczonych zostało jako duplikaty. Siedem tekstów wspomnianych w rekordach nie jest już dostępnych na stronach internetowych, na których pierwotnie je opublikowano. Pięć spośród pozostałych tekstów dotyczyło polskiej literatury, a pojęcie *finezja językowa* zostało w nich użyte do opisu stylu. Ostatni zarejestrowany rekord był komentarzem zamieszczonym pod postem szczecińskiego portalu internetowego i nawiązywał do wypowiedzi rzeczniczki Uniwersytetu Szczecińskiego.

Wynik badania korpusowego sugeruje, iż połączenie wyrazowe *finiezja językowa* nie jest popularne i nie występuje w tekstach zbyt często. Rekordy, które wykazały obecność tego połączenia, pochodziły jednak z publikacji dotyczących literatury i odnosiły się bezpośrednio do kunsztu językowego autorów opisywanych dzieł. Wynik ten pozwala stwierdzić, iż *finiezja językowa* jest pewnego rodzaju cechą tekstu, bezpośrednio związaną z autorem i jego stylem.

Badania słownikowe

W kolejnym etapie badań podjęłam próbę nadania wyrażeniu *finiezja językowa* rygoru terminologicznego. W tym celu przeanalizowałam definicje słownikowe pochodzące ze słowników etymologicznych, słowników języka polskiego oraz słowników obcych. Taki zabieg pozwolił na porównanie znaczeń w języku polskim, ale także w innych europejskich językach. Zdecydowałam się na przeprowadzenie tego typu analizy z powodu wpływów obcych, jakim podlega polszczyzna, polegających na adaptowaniu nowych leksemów z języków obcych lub nowych sposobów rozumienia już funkcjonujących w polskiej rzeczywistości językowej. Zgadzam się również ze stanowiskiem Renaty Grzegorzczkowej, która twierdzi, że:

Poza sensem czysto poznawczym (wiedza o językach i sposobach ujmowania przez nie świata) istnieją pożytki praktyczne związane z translatoryką i glottodydaktyką, a także sens społeczny: rozumienie różnic w używaniu słów może przyczynić się do lepszego wzajemnego porozumienia między ludźmi mówiącymi różnymi językami; wiele nieporozumień ma charakter semantyczny, wynika bowiem z odmiennego rozumienia słów, także wśród ludzi mówiących tym samym językiem. Z uświadomienia sobie faktu, że nawet ludzie mówiący jednym językiem często różnie rozumieją te same słowa, wynika ważny postulat metodologiczny, ten mianowicie, iż dobry opis porównawczy semantyki powinien opierać się na współpracy rodzimych użytkowników języka (tzw. native speakerów) (Grzegorzczkowa 2004: 76).

Sądzę, że powyższy cytat można odnieść do badanego w niniejszym artykule sformułowania i na tej podstawie u d o w o d n i ć, iż istnieje realna potrzeba ujednolicenia znaczenia tego terminu, albowiem na jego odbiór mogą oddziaływać tłumaczenia z języków obcych (w kolejnych częściach artykułu zostaną ukazane różnice znaczeniowe w różnych językach), czy właśnie, wspomniane przez uczoną, różnice jednostkowe w rozumieniu terminu nawet wśród rodzimych użytkowników języka polskiego. Warto też zaznaczyć, iż badanie to czerpie z założeń europejskiego konstruktywizmu, dążącego do odkrycia, co dane wyrazy znaczą.

Dla zrozumienia zagadnienia finezji językowej kluczowe było poznanie słownikowego znaczenia samego terminu *finezja*. Hasło *finezja* można odnaleźć w *Etymologicznym słowniku języka polskiego* pod redakcją Agaty Mrozowskiej, a także w *Nowym słowniku etymologicznym języka polskiego* pod redakcją Krystyny Długosz-Kurczabowej. Słowniki te jednoznacznie wskazują na francuski źródłosłów *finezji*. Leksem został opisany w sposób następujący:

Finezja – „subtelność” (J. Weyssenhoff) zamiast starszego w tym znaczeniu „finesy” pl m (także ‘chytre wybiegi, fortele), fr. Finesse f. Od adi. fin, p. Fajny. Por. też wł. Finezza, hiszp. (Mrozowska 2000: 370).

Łaciński wyraz **finis** to w języku włoskim fine – podstawa słotwórcza m.in. formacji finezza, zapożyczonej do polszczyzny jako **finezja** (XIX w., SW), por. franc. **finesse**, „staranne wykończenie; subtelność, delikatność”, np. finezje architektoniczne i snycerskie [...]: i polskie derywaty: **finezyjny** (XIX w., SW), „subtelny, dokładny”: „chytry, przebiegły”, „rzutki, bystry”, finezyjność (XIX w., SW), „bycie finezyjnym” (Długosz-Kurczabowa 2003: 145).

Obie przytoczone definicje podają, iż *finezja*, oprócz znaczenia podstawowego, z jakim jest dziś powszechnie kojarzona, może mieć też inne, negatywne zabarwienie. W czasie kwerendy słownikowej sięgnęłam również do słowników języków obcych. Śladów *finezji* poszukiwałam w słownikach języków: francuskiego (bo to właśnie na ten język wskazuje etymologia leksemu), angielskiego, rosyjskiego i łacińskiego. W związku z tym, iż słowniki etymologiczne bardzo jasno wskazują na to, iż leksem *finezja* zaadaptowany został z języka francuskiego, postanowiłam swoje badania rozpocząć właśnie od słownika tego języka.

W internetowym słowniku języka francuskiego PONS podane zostały następujące znaczenia leksemu *finezja*: delikatność, smukłość, bystrość, subtelność (dostęp: 25.03.2024). W *Dictionnaire étymologique de la langue française* potwierdzona została teza o łacińskim pochodzeniu części *fin-* (Bloch, von Wartburg 1975: 263). Jako źródło podaje się łacińskie *finis* oznaczające granicę, miarę trwania, a w sensie przenośnym coś najwyższego, największego (Koncewicz 1927: 336). Podane znaczenie w języku łacińskim koresponduje w pewnym stopniu ze znaczeniami zarejestrowanymi we współczesnych słownikach języka polskiego. Teza ta dotyczy jednak części definicji mówiącej o czymś najwyższym bądź największym.

Definicję *finezji* w języku angielskim odnalazłam w *The Oxford Dictionary of English Etymology* i brzmi ona następująco:

Finesse – fine s – finesses, purity: delicacy, refinement; artfulness, artifice. XV. Many of the the earliest exx. of fynes(se) are spellings of finessess (cf. Playnes for playness,

and the like), and it is difficult to determine the date of the adoption of F. Finesse (= Pr., Sp. Fineza, It. Finezza) :- CRom.*finitia, f. *finus, see fine2¹ (Onions 1969: 357).

Powyższa definicja sugeruje, że znaczenie *finiezji* w języku angielskim nie odbiega zbyt od funkcjonującego w przestrzeni francuskojęzycznej. Znaczenia, które wymienia Onions, to: czystość, delikatność, wyrafinowanie, kunszt oraz sztuczność. Podobną definicję można odnaleźć w *The Oxford English Dictionary*, w którym zaznaczono, iż leksem ten funkcjonuje w języku angielskim jako rzeczownik oraz czasownik. Znaczenie rzeczownikowe opisane jest następująco:

1. W różnych znaczeniach; czystość, stopień czystości (szlachetnych metali); klarowność (cieczy), smukłość, delikatność struktury lub tekstury;
2. Delikatność lub subtelność manipulacji lub rozróżniania; wyrafinowanie, wyrafinowana gracia;
3. Sztuczność, przebiegłość, subtelna strategia;
4. Sztuczka, fortel, podstęp (Simpson, Weiner 1991: 931).

Znaczenie rzeczownikowe opisane przez Simpsona i Weinera ma daleko bardziej negatywne zabarwienie niż to, na które wskazuje Onions w słowniku etymologicznym. Oba słowniki określają *finiezję* jako przymiot oraz wyznacznik wysokiej jakości. W słowniku Onionsa nie pojawia się wyrażenie *artifice*, które przetłumaczyć można jako *sztuczność*. Może to sugerować, że finiezja wiąże się z pewnego rodzaju nieszczerością. W znaczeniu opisywanym przez Simpsona i Weinera aspekt fałszu jest rozwinięty zarówno w opisywanym przez nich znaczeniu rzeczownikowym, jak i czasownikowym. Czasownikowe znaczenie przedstawione zostało następująco: 1. Używać sztuki, sztuczki lub fortelu; 2. Próbować zdobyć lewą sztuczką; oraz grać w celu zastosowania finiezji (Simpson, Weiner 1991: 931). Warta wyjaśnienia jest część definicji podanej powyżej – wyrażenie „zdobyc lewą” związane jest z grą karcianą, jaką jest brydż.

W kontekście brydża definiuje finiezję również *Webster's New Dictionary and Thesaurus*. Także w tym słowniku leksem *finesse* został opisany jako rzeczownik oraz czasownik. W znaczeniu rzeczownikowym określa się go jako subtelność jakiejś konstrukcji, przebiegłość strategii bądź właśnie próbę zdobycia lewy w brydżu. Znaczenie czasownikowe podano zaś jako użycie jakiejś sztuczki bądź fortelu (*Webster's New Dictionary and Thesaurus* 1990: 215). W internetowym słowniku *Cambridge Dictionary* znaczenie słowa

¹ Tłumaczenie własne: Finezja – subtelność – finiezje, czystość: delikatność, wyrafinowanie; pomysłowość, spryt. XV w. Wiele z najwcześniejszych przykładów *fynes(se)* to zapisy odnoszące się do *finessess* (por. *playnes* jako *playness* i podobne), co utrudnia określenie dokładnej daty zapożyczenia francuskiego *finesse* (= prowansalskie, hiszpańskie *fineza*, włoskie *finezza*):- łac. ludowa *finitia*, od *finus*, zob. *fine2* (Onions 1969: 357).

finesse zdefiniowane zostało nieco inaczej – pominięto bowiem negatywne zabarwienie tego wyrazu, a jego znaczenie opisano jako „spryt i umiejętność radzenia sobie z sytuacją, itp.” (dostęp: 25.03.2024).

Opierając się na powyższych definicjach pochodzących ze słowników języka angielskiego, nie sposób nie zauważyć negatywnego zabarwienia znaczeniowego, jakie pojawia się w odniesieniu do wyrazu *finesse*, zarówno w sensie rzeczownikowym, jak i czasownikowym. Sądzę jednak, że akcent ten nie wpływa w sposób istotny na ogólny, pozytywny wydźwięk leksemu. W większości słowników zaznaczono, iż sugerowana sztuczność czy przebiegłość związana jest z grą w brydża.

W trakcie badania sięgnęłam również do słowników języka rosyjskiego, ponieważ ciekawiło mnie, czy leksem *finezja* pojawia się w języku, który bardzo silnie wpłynął na język polski². Według internetowego słownika bab.la wyraz *finezja* to w języku rosyjskim *уточнённость* (pisownia oryginalna: уточнённость) (dostęp: 25.03.2024). Podobne znaczenie podane zostało przez słownik internetowy ling.pl (dostęp: 25.03.2024). Słownik wyjaśnia ponadto, że *уточнённость* to nic innego jak subtelność, wytworność i finezja (dostęp: 25.03.2024). Inny internetowy słownik – PONS – podaje, iż *finezja* w języku rosyjskim to *тонкость* (pisownia oryginalna: тонкость) (dostęp: 25.03.2024). Tłumaczenie badanego leksemu za pomocą tego samego słownika internetowego wykazało, że oznacza on cienkość, delikatność, czułość, wytrawność oraz finezję (dostęp: 25.03.2024), zatem znaczenie to pokrywa się z opisanym w słowniku bab.la.

By przekonać się, czy leksem *finezja* funkcjonuje w języku rosyjskim, postanowiłam dokonać jego transliteracji na cyrylicę – w czasie tej próby wykorzystałam dwa sposoby zapisu: *fineziâ* (pisownia oryginalna: финезия) oraz *finèziâ* (pisownia oryginalna: финэзия). W związku z tym, iż słowniki nie tłumaczą leksemu *finezja* na język rosyjski literalnie, uznałam, że użycie obu zapisów pomoże odnaleźć treści zawierające podobne wyrażenia. W krótkim eksperymencie wykorzystałam dwie wyszukiwarki internetowe – google.com oraz yandex.ru. W czasie wyszukiwania hasła *fineziâ* obie wyszukiwarki zasugerowały, iż szukanym przeze mnie przedmiotem jest ozdobna donica. W tym wypadku nazwa produktu została zaadaptowana

² Nie sposób zaprzeczyć silnemu wpływowi języka rosyjskiego na język polski, zwłaszcza w kontekście historycznym. W okresie zaborów miały miejsce intensywne próby wynarodowienia Polaków, w tym narzucanie języka, kultury i tradycji rosyjskiej. W efekcie wiele rosyjskich zapożyczeń przeniknęło do języka polskiego, co widoczne jest do dziś w niektórych wyrażeniach, np. „towarzysz” czy „konspekt”. Podobne naciski, choć w mniejszym natężeniu, miały miejsce również w okresie powojennym, kiedy bliska współpraca Polski i ZSRR wzmocniła obecność rosyjskich wpływów w języku, kulturze i polityce.

bezpośrednio z katalogu polskiego producenta. Drugi ze sprawdzanych przez mnie sposobów zapisu – *finèziâ* – w wyszukiwarce google.com wykazał bardzo podobne rezultaty, jak pierwszy. Moją uwagę przykuł jednak jeden z rekordów wyświetlonych przez wyszukiwarkę yandex.ru, czyli strona domsimurg.org. Portal ten, jak się wydaje, poświęcony jest sztuce. Jedna z zakładek opisuje postać Aleksandra Kostina, który według tejże strony urodził się w 1948 r. w Baku w Azerbejdżanie i związany był z tamtejszą Polonią (dostęp: 27.03.2024). Według portalu domsimurg.org Aleksander Kostin miał powiedzieć:

V pol'skom âzyke est' takoe slovo: «finèziâ». Ono perevoditsâ kak «izâšnoe, izyskannoe, utončennoe, blagorodnoe». Tak vot, pervaa glavnaâ čerta pol'skoj kul'tury – imenno «finèziâ», esli ponimat' eë široko. Čerta, kotoroj podčas ne hvataet vostočnoslavânskimi rodičam polâkov³ (dostęp: 27.03.2024).

Choć podane źródło nie jest źródłem typowo naukowym, to interesujący wydaje się fakt, iż leksem *finiezja* pojawia się w cytacie w kontekście polskiej kultury. Autor zwrócił uwagę na to, że wyraz ten występuje w języku polskim i przytoczył tłumaczenie na język rosyjski.

Na podstawie powyższych danych słownikowych można stwierdzić, że słowo *finiezja* nie funkcjonuje w języku rosyjskim, co pozwala uznać, iż w przypadku tego konkretnego leksemu język francuski nie wpłynął na język rosyjski. Zestawiając ze sobą znaczenia leksemu *finiezja* w językach francuskim i angielskim, nie sposób nie zauważyć jednoznacznie negatywnego zabarwienia w drugim z nich. Ciekawy jest również fakt, iż w języku angielskim funkcjonuje znaczenie rzeczownikowe i czasownikowe badanego leksemu. W kolejnych etapach niniejszego badania sprawdzałam definicje pochodzące z różnych słowników języka polskiego.

Finezja w słownikach języka polskiego pojawia się dość często, a jej definicje są do siebie zbliżone semantycznie. W *Słowniku wileńskim* z 1861 r. co prawda nie występuje samo hasło *finiezja*, opisana zostaje jednak *finesa*, oznaczająca „subtelność, delikatność” (SWil 1861: 314). Taki sposób ujęcia terminu doskonale koresponduje z definicjami obecnymi później wydawanych słowników oraz odnosi się bezpośrednio do znaczenia tego wyrazu w języku francuskim. W słowniku Bogumiła Lindego hasło *finiezja* nie zostało niestety zamieszczone, jednak wspomniano w nim o *finessach* czyli „wybiegach” oraz o *finetce*, co wytłumaczone zostało jako „miano suczki” (SL 1994: 654).

³ Tłumaczenie własne: W języku polskim istnieje takie słowo jak „finiezja”. Tłumaczy się je jako „wyszukane, wyrafinowane, subtelne, szlachetne”. I właśnie „finiezja” jest pierwszą i główną cechą kultury polskiej, jeśli rozumieć ją szeroko. Jest to cecha, której często brakuje wschodniosłowiańskim krewnym Polaków.

W słowniku tym następuje więc ponowne nawiązanie do negatywnego znaczenia wyrazu.

W *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego, powstałym w latach 1900–1927, podaje się następujące definicje *finezji*: „dowcip delikatny, subtelny; delikatność, subtelność” oraz „filuteria, chytrość, przebiegłość, spryt, bystrość, rzutkość umysłu” (SJP 1950: 745). Uwagę zwracają dwa hasła, które we wspomnianym słowniku zostały zapisane zaraz po *finezji*, a są to: *fines* – oznaczające człowieka chytrego, przebiegłego, filuta, zaś w liczbie mnogiej – wybiegi i fortele oraz *finesa*, będące określeniem subtelności, delikatności, *finezji* i wyrafinowania. Często mówiąc o rzeczach *finezyjnych*, wskazuje się na ich przerysowanie bądź nadmierne skomplikowanie. Warto jednak wspomnieć, iż chytrość pojawiająca się w definicji *finezji* koresponduje ze znaczeniem podawanym w słownikach języka angielskiego w znaczeniu rzeczownikowym. Uważam też, że wspomniane później *finesa*, czyli „wybiegi, fortele” odnosić się mogą do znaczenia czasownikowego.

W *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego *finezję* opisuje się jako „subtelność, delikatność, wyrafinowanie, precyzję”. Sama *finezja* w słowniku tego autora nie ma negatywnego odcienia znaczeniowego, wspomina się jednak o *finesie*, którego opisuje jako człowieka chytrego, przebiegłego, franta, filuta, zaś w liczbie mnogiej *finesy* to fortele i wykręty (SJPDor 1960: 884). Nie sposób nie zauważyć, iż oba leksemy mają ten sam źródłosłów.

W *Słowniku języka polskiego* PWN z roku 1978 pod redakcją Mieczysława Szymczaka *finezja* określona jest jako „subtelność, delikatność, wyrafinowanie” (SJPSzym 1978: 589) – w tym słowniku negatywny odcień znaczeniowy został całkowicie pominięty. Warto zaznaczyć, że gdy słownik był redagowany ponownie w 1995 r., hasło to nie zostało ujęte. Możliwe, że decyzja została podyktowana faktem, iż leksem *finezja* nie jest używany zbyt często w języku potocznym⁴.

W 1989 r. *finezja* ujęta została w *Małym słowniku języka polskiego*, gdzie opisano ją jako „subtelność, delikatność, wyrafinowanie, precyzję” (MSJP 1989: 176). Taka sama definicja zawarta została w wydaniu *Małego słownika* z 1997 r. (MSJP 1997: 199). Hasło *finezja* uwzględnione zostało również w *Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny* pod redakcją Haliny Zgólkowej, w którym opisuje się je jako „subtelność i wyrafinowanie, także: precyzja w wykończeniu czegoś” (PSWP 1994: 308). W słowniku odnotowano

⁴ Wskazywać może na to fakt, iż leksem *finezja* nie został ujęty w *Słowniku frekwencyjnym polszczyzny współczesnej*.

również inne formy: *Finezyjnie*, co oznacza „w sposób pełen subtelności i wyrafinowania”; *Finezyjność*, czyli „cecha tego, co pełne jest subtelności i wyrafinowania” oraz *Finezyjny* „pełen subtelności i wyrafinowania”. Podobne definicje podaje *Nowy słownik języka polskiego* pod redakcją Elżbiety Sobol z 2002 r., w którym do subtelności i wyrafinowania dodana została również precyzja (NSJP 2002: 204).

W *Słowniku współczesnego języka polskiego* pod redakcją Bogusława Dunaja z roku 1996 *finieżę* opisuje się jako „wielką subtelność, precyzję, wyrafinowanie w wykonaniu czegoś” (SWJP 1996: 254). Podobną definicję można odnaleźć w redagowanym przez tegoż Bogusława Dunaja *Domowym popularnym słowniku języka polskiego* z 1999 r., w którym *finieżę* zdefiniowano jako „wielką subtelność, precyzję, wyrafinowanie w wykonaniu czegoś” (DPSJP 1999: 119). Kolejną zbliżoną definicją jest ta zaproponowana przez *Inny słownik języka polskiego* z 2000 r. pod redakcją Mirosława Bańki, w którym to *finieżę* opisuje się jako „wyrafinowanie i subtelność czegoś, np. stylu lub postępowania” (ISJP 2000: 408). W tym samym słowniku pojawia się też przymiotnik *finezyjny*, czyli „coś, co jest finezyjne lub zrobione z finieżą”. Na tej podstawie można uznać, że *finezyjny* to taki, który cechuje się subtelnością i wyrafinowaniem. Znaczenia proponowane w słownikach Mirosława Bańki oraz Bogusława Dunaja korespondują ze znaczeniem francuskiego źródłosłowu, przytaczanego wcześniej.

W słownikach tworzonych w XXI w. leksem *finiezja* definiowany jest w sposób podobny do przedstawionych powyżej. W *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* pod redakcją Stanisława Dubisza znajduje się następująca definicja rzeczownika *finiezja* – „precyzja, misterność, subtelność w wykonaniu czegoś” (USJP 2003: 909). W tym samym słowniku opisany został też leksem *finezyjny*. Derywat przymiotnikowy zdefiniowano jako „pełen finiezji, subtelny, delikatny, wyrafinowany, precyzyjny” (USJP 2003: 909). Bardzo podobne określenia proponują *Nowy słownik języka polskiego*, *Słownik języka polskiego* PWN oba pod redakcją Elżbiety Sobol i in. oraz *Wielki słownik języka polskiego* PWN pod redakcją Piotra Żmigrodzkiego. Słowniki te opisują *finieżę* jako precyzję, misterność, subtelność, wyrafinowanie w wykonywaniu czegoś (NSJP, 2007: 139; SJPSob 2016: 208; WSJP 2016: 954).

Przeglądając liczne słowniki, odnalazłam dwa wydawnictwa, w których podane definicje finiezji szczególnie zwróciły moją uwagę. Pierwszym z nich jest *Nowy słownik gwary uczniowskiej* pod redakcją Haliny Zgólkowej, w którym *finiezja* opisana została jako „żart, dowcip, z którego nikt się nie śmieje” (*Nowy słownik gwary uczniowskiej* 2004: 102). Przytoczona definicja może być zaskakująca ze względu na fakt, iż żadne inne źródło nie wspomina o takim sposobie rozumienia badanego leksemu. Możliwe, iż w tym

wypadku wyraz ten wszedł na krótki czas do gwary uczniowskiej, stając się neosemantyzmem, znaczenie to nie utrzymało się jednak w powszechnym użyciu. Drugą pozycją, która mnie zainteresowała, był *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, w którym Jerzy Bralczyk przywołuje co prawda definicję *finezji* podobną do tych wcześniej przytoczonych, jednak na końcu dodaje dopisek dotyczący znaczenia przymiotnika *finezyjny*. Językoznawca opisał leksem w następujący sposób:

Finezyjny – czyli delikatny, wyrafinowany, subtelny. Słowo to wiąże się z elegancją i kulturą – może trochę zbyt skomplikowaną. Przez pewien czas było używane w związku z przemyślaną grą polityczną, która z elegancją mało ma wspólnego. Obecnie finezjny wraca do dawnego, lepszego i bardziej delikatnego znaczenia (*Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów* 2004: 102).

Definicja podana przez Bralczyka jest unikatowa, ponieważ w innych badanych źródłach podobne znaczenie nie zostało opisane. Związek *finezji* z grami politycznymi koresponduje z definicjami, określającymi *finezję* jako pewnego rodzaju fortele lub wybiegi, te zaś mogą mieć połączenie z angielskim źródłosłowem, w którym *finezja* w dużej mierze miała właśnie negatywny odcień znaczeniowy i związana była bezpośrednio z oszustwami (trzeba dodać – w grze karcianej).

Drugą częścią wyrażenia *finezja językowa*, która wymaga choćby szczątkowej analizy znaczenia, jest człon *językowa*. W słowniku Lindego oraz w słowniku wileńskim jednostka *językowy* zdefiniowana została jako „od języka” (SL 1994: 273; SW 1861: 449). WSJP definiuje przymiotnik *językowy* jako „związany z językiem – zbiorem słów i reguł ich połączenia” (dostęp: 03.11.2024). Definicja obecna w MSJP pod redakcją Elżbiety Sobol jest podobna do dwóch przywołanych wcześniej, a więc *językowy* to „przym. od język” (MSJP 1994: 285), taki sam opis znaleźć można w SWJP (SWJP 1996: 348). Na podstawie przytoczonych przykładów można więc bezsprzecznie stwierdzić, iż *językowy* to przymiotnik odrzeczownikowy, pochodzący od rzeczownika *język*. Warto jednak dla ścisłości wyjaśnić, iż w mojej pracy ów *język* rozumiany jest nie jako narząd mowy, a jako „zbiór słów i reguł ich łączenia w wypowiedzenia, służący do porozumiewania się ludzi między sobą” (WSJP, dostęp: 03.11.2024).

Propozycja definicyjna *finezji językowej*

Jak już wspomniano wcześniej, głównym zadaniem niniejszego artykułu jest stworzenie definicji wyrażenia *finezja językowa*, która pozwoli na ujednolicenie i usystematyzowanie jego użycia. Celem skonstruowanej

przeze mnie definicji jest więc oddziaływanie na użytkowników języka, co pokrywa się z jedną z koncepcji leksykograficznych prezentowanych przez W. Doroszewskiego, czyli behawioryzmem. Twierdzi on bowiem, iż „analiza znaczeń użycia wyrazu to analiza możliwych sposobów działania za jego pomocą w sytuacjach wymagających jego użycia” (Doroszewski 1970: 302). Zebrany w niniejszym badaniu materiał słownikowy pozwolił na stworzenie następującej definicji:

Finezja językowa to właściwość języka przejawiająca się na płaszczyźnie strukturalnej, stylistycznej, semantycznej, leksykalnej i frazeologicznej, charakteryzująca się precyzją, subtelnością i kunsztem w zakresie konstruowania i przekazywania komunikatów.

Piotr Krzyżanowski zauważa, iż „problematyka typów i postaci definicji oraz sposobów definiowania jest obecna w dwu sferach badań językoznawczych. Po pierwsze, jest to praktyka opisu leksykograficznego jednostek języka. Po drugie, definicję uznaje się za jedno z narzędzi analizy semantycznej języka” (Krzyżanowski 1993: 388). Definicja, którą proponuję powyżej, jest wynikiem analizy semantycznej członów składających się na jednostkę leksykalną, jaką jest *finiezja językowa*.

Finezja językowa to niewątpliwie właściwość przejawiająca się w wielu komunikatach niezależnie od tego, czy są one przekazywane w formie pisanej, mówionej czy audiowizualnej. Sądzę również, że ta konkretna cecha tekstów jest zależna od wspólnoty wiedzy istniejącej między nadawcą a odbiorcą komunikatu. Jest to bardzo ważny aspekt *finiezji językowej* ze względu na fakt, że nie w każdej sytuacji komunikacyjnej nadawca może kontrolować to, czy jest rozumiany. Taki brak kontroli nad komunikatem ma miejsce w czasie np. nadawania audycji radiowych czy programów telewizyjnych. Jeśli odbiorca i nadawca nie dysponują podobnym kapitałem intelektualnym, przekaz może zostać błędnie zrozumiany bądź też w ogóle niezrozumiany. Moje tezy pokrywają się ze stanowiskiem Oswalda Ducrota, który stwierdził, że „uznać komunikację za zasadniczą funkcję języka, to przyznać, że mówienie – przez swoje naturalne predyspozycje – jest mówieniem do drugiego, i że język spełni się tylko wówczas, gdy stanowi miejsce spotkania dla jednostek” (Ducrot 1991: 1, za Kita 1998: 71).

Zakończenie

W artykule poddano analizie użycie wyrażenia *finiezja językowa*. Wynik badania pozwolił stwierdzić, iż sformułowanie funkcjonuje jako termin nieostry, pozostawiający pole do dalszych domysłów nad jego znaczeniem.

W celu dokładnego zrozumienia tego wyrażenia dokonałam szerokiego badania słownikowego, w którym przeanalizowałam definicje zawarte w słownikach języka polskiego oraz języków obcych. Dokładna analiza haseł słownikowych pozwoliła mi na stworzenie definicji terminu *finezja językowa*, który otwiera pole do badań językoznawczych, łączących różne obszary tej dyscypliny.

Skróty słowników i korpusów

- DPSJP – Dunaj B. (red.) (1999): *Domowy popularny słownik języka polskiego*. Warszawa.
 ISJP – Bańko M. (red.) (2000): *Inny słownik języka polskiego PWN*. T. 1–2. Warszawa.
 MSJP – Sobol E. (red.) (1994): *Mały słownik języka polskiego*. Warszawa.
 NKJP – Przepiórkowski A. i in. (red.) (2012): *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Warszawa.
 NSJP – Sobol E. (red.) (2002): *Nowy słownik języka polskiego PWN*. Warszawa.
 PSWP – Zgólkowa H. (red.) (1994): *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*. T. 11. Warszawa.
 SJP – Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. (red.) (1952): *Słownik języka polskiego*. T. 1–8. Warszawa.
 SJPDor – Doroszewski W. (red.) (1958–1969): *Słownik języka polskiego*. T. 1–11. Warszawa.
 SJP Sob – Sobol E. (red.) (2016): *Słownik języka polskiego PWN*. Warszawa.
 SL – Linde B. (red.) (1854): *Słownik języka polskiego*. Drugie wydanie. T. 1–2. Lwów.
 SWil – Zdanowicz A. i in. (red.) (1861): *Słownik języka polskiego*. Wilno.
 SWJP – Dunaj B. (red.) (1996): *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa.
 USJP – Dubisz S. (red.) (2003): *Uniwersalny słownik języka polskiego*. T. 1. Warszawa.
 WSJP – Żmigrodzki P. (red. nauk.) (2007–): *Wielki słownik języka polskiego PAN*. Kraków, <https://wsjp.pl/>

Literatura

Źródła drukowane

- Borowczyk J. (2014): *Ćwiczenia optyczne i duchowe. Oko i umysł w utworach lirycznych Krasieńskiego i Słowackiego*. „Napis” XX, s. 68–90.
 Doroszewski W. (1970): *Elementy leksykologii i semiotyki*. Warszawa.
 Ducrot O. (1991): *Dire et ne pas dire*. Paris.
 Grzegorzczkova R. (2004): *Idee kognitywizmu jako podstawa badań porównawczych w zakresie semantyki*. „Etnolingwistyka: problemy języka i kultury”. T. 16, s. 75–84.
 Kisperska-Moroń D. (2023): *Łańcuchy dostaw czy łańcuchy podaży?*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H. Oeconomia” 37, s. 587–601.
 Kita M. (1998): *Przemiany modelu komunikacji werbalnej*. [W:] *Nowe czasy, nowe języki, nowe (i stare) problemy*. Red. E. Jędrzejko. Katowice, s. 71–86.
 Kostkiewiczowa T. (1997): *Piśmiennictwo polskiego Oświecenia w pracach naukowych Sante Graciotiego*. „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” 32, s. 175–185.
 Krzyżanowski P. (1993): *O rodzajach definicji i definiowaniu w lingwistyce*. [W:] *O definicjach i definiowaniu*. Red. J. Bartmiński, R. Tokarski. Lublin, s. 387–400.
 Leociak J. (2019): *Głosów zbieranie... (O książce Joanny Tokarskiej-Bakir „Pod klątwą. Społeczny portret pogromu kieleckiego” i nie tylko o niej)*. „Konteksty Kultury” z. 1, s. 73–89.

- Marchlewicz K. (2024): „Śmialiśmy się nieźle...”. *Śmiech, humor i kpina wielkiej emigracji w Anglii*. [W:] *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. Śmiech, humor, satyra*. T. 12. Red. J. Kita, M. Korybut-Marciniak. Łódź, s. 291–304.
- Marciniak M. i in. (2023): *Korpus Współczesnego Języka Polskiego*. Warszawa.
- Pałuszyńska E. (2023): *Felietony z humorem*. [W:] *Na szlakach dawnej i współczesnej polszczyzny. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Danucie Bienkowskiej*. Red. D. Kowalska, A. Lenartowicz-Zagrodna, M. Pietrzak, E. Woźniak. Łódź, s. 321–333.
- Pęzik P. (2020): *Budowa i zastosowania korpusu monitorującego MoncoPL*. „Forum Lingwistyczne” 7, s. 133–150. DOI: 10.31261/fl.2020.07.11.
- Ursel M. (rec.) (1991): *Bogdan Zakrzewski: „Hajże na Soplicę!”*. Wrocław 1990. „Pamiętnik Literacki” 82/1, s. 291–301.

Źródła internetowe

- Domsimurg.org (2020): A. Костин: *Возрожденная Польская община Азербайджана*, <https://domsimurg.org/?id=76&menu_id=76&page=76>, dostęp: 25.03.2024.
- Domsimurg.org (2020): КОСТИН Александр Борисович, <https://domsimurg.org/?id=77&menu_id=77&page=77>, dostęp: 25.03.2024.
- Finezja. [W:] Bab.la, <pl.bab.la/sownik/polski-rosyjski>, dostęp: 25.03.2024.
- Finezja. [W:] Cambridge Dictionary, <dictionary.cambridge.org>, dostęp: 25.03.2024.
- Finezja [W:] ling.pl, <ling.pl/sownik/polsko-rosyjski>, dostęp: 25.03.2024.

Inne słowniki

- Bloch O., Wartburg W. von (red.) (1975): *Dictionnaire étymologique de la langue française*. Paryż.
- Boryś W. (red.) (2006): *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków.
- Bralczyk J. (red.) (2006): *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*. Warszawa.
- Długosz-Kurczabowa K. (red.) (2003): *Nowy słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa.
- Dubisz S. (red.) (2016): *Wielki słownik języka polskiego PWN*. T. A–G. Warszawa.
- Dunaj B. (red.) (2007): *Nowy słownik języka polskiego*. Warszawa.
- Konieczny Ł. (red.) (1927): *Nowy słownik podręczny łacińsko-polski*. Warszawa.
- Kurcz I., Lewicki A., Sambor J., Szafran K., Woronczak J. (1990): *Słownik frekwencyjny polszczyzny współczesnej*. T. 1–2. Kraków.
- Mrozowska A. (red.) (2000): *Etymologiczny słownik języka polskiego*. Warszawa.
- Onions C.T., (red.) (1969): *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford.
- Simpson J.A., Weiner E.S.C. (red.) (1991): *The Oxford English Dictionary*. Vol. 5. Oxford.
- Skorupka S., Auderska H., Łempicka Z. (red.) (1989): *Mały słownik języka polskiego*. Warszawa.
- Szymczak M. (red.) (1978–1981): *Słownik języka polskiego PWN*. T. 1–3. Warszawa.
- Szymczak M. (red.) (1995): *Słownik języka polskiego PWN*. T. 1–3. Warszawa.
- Webster's New Dictionary and Thesaurus* (1990). Nowy York.
- Zgółkowa H. (red.) (2004): *Nowy słownik gwary uczniowskiej*. Wrocław.

